

Рекомендовано д. фарм. н., професором Т. А. Грошовим

УДК 615.1 : 371.388

<https://doi.org/10.24959/sphhcj.17.100>

А. А. Котвицька, О. Я. Барковська, Н. Б. Гавриш, С. В. Огарь

Національний фармацевтичний університет

ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРИЧНИХ АСПЕКТІВ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ТА ВИРОБНИЧОЇ ПРАКТИКИ ЯК СКЛАДОВОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ФАРМАЦІЇ

Мета: дослідження та систематизація даних щодо зародження, становлення, розвитку й особливостей організації навчальної та виробничої практики як складової професійної підготовки фахівців у системі вищої фармацевтичної освіти.

Матеріали та методи. Використано методи наукового аналізу, зокрема узагальнення, порівняння, контент-аналізу, історичний, ретроспективний.

Результати дослідження. Проаналізовано навчальні плани підготовки фахівців за спеціальністю «Фармація» у період 1921-2017 рр., які дають наочне уявлення про еволюцію змісту й обсягів навчальної та виробничої практики, послідовності введення нових її видів до навчального процесу. Визначено і представлено історичні періоди організації навчальної та виробничої практики, особливості співпраці Національного фармацевтичного університету з базами практики на різних етапах свого розвитку.

Висновки. Аналіз літературних джерел та навчальних планів підготовки фахівців за спеціальністю «Фармація» показав, що з перших років існування університету і дотепер значна увага приділялась як вивченню теоретичних дисциплін, так і практиці, становлення і розвиток якої пов'язані із соціально-економічними змінами в країні, вимогами практичної охорони здоров'я до якості підготовки спеціалістів, розвитком фармації та вищого навчального закладу.

Ключові слова: фармація; навчальна практика; виробнича практика; історія розвитку практики; навчальні плани.

A. A. KOTVITSKA, O. YA. BARKOVSKA, N. B. HAVRYSH, S. V. OHAR

THE STUDY OF THE HISTORICAL ASPECTS OF ORGANIZATION OF PRACTICAL TRAINING AND WORK PRACTICE AS PART OF TRAINING PHARMACY PROFESSIONALS

Aim. To study and systematize the data on the origin, formation, development and peculiarities of organization of practical training and work practice as part of training pharmacy professionals in the system of higher pharmaceutical education.

Materials and methods. The methods of scientific analysis, in particular generalization, comparison, content analysis, historical, and retrospective analysis were used in the work.

Results. The retrospective analysis of curricula for training specialists in specialty "Pharmacy" for the period from c 1921-2017 has been conducted, the sequence of introduction of types of practice in the curricula and the dynamics of its total duration during the study period have been determined; the analysis of the interaction of the National University of Pharmacy with the bases for training specialists at various stages of development has been conducted, as well as the historical periods of curricular practical training have been determined.

Conclusions. The analysis of literary sources and curricula for training specialists in specialty "Pharmacy" has shown that from the first years of the University until today much attention is paid to both the study of theoretical disciplines and practice; development of practical training is associated with socio-economic changes in the country, requirements of the practical component of healthcare to qualitative training of pharmacy professionals, development of pharmacy and the higher educational institution.

Key words: pharmacy; practical training; work practice; history of the practice development; curricula.

A. A. KOTVITSKAYA, O. YA. BARKOVSKAYA, N. B. GAVRISH, S. V. OGAR'Y

ИССЛЕДОВАНИЕ ИСТОРИЧЕСКИХ АСПЕКТОВ ОРГАНИЗАЦИИ УЧЕБНОЙ И ПРОИЗВОДСТВЕННОЙ ПРАКТИКИ КАК СОСТАВЛЯЮЩЕЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ СПЕЦИАЛИСТОВ ФАРМАЦИИ

Цель: исследование и систематизация данных о зарождении, становлении, развитии и особенностях организации учебной и производственной практики как составляющей профессиональной подготовки специалистов в системе высшего фармацевтического образования.

Материалы та методи. Используются методы научного анализа, в частности обобщения, сравнения, контент-анализа, исторический, ретроспективный.

Результаты исследования. Осуществлен ретроспективный анализ учебных планов подготовки специалистов по специальности «Фармация» за период 1921-2017 гг., определена последовательность введения видов практики в учебные планы и динамика ее общей продолжительности в течение исследуемого периода; проведен анализ взаимодействия Национального фармацевтического университета с базами практики на различных этапах его развития, а также определены исторические периоды организации учебно-производственной практики.

Выводы. Анализ литературных источников и учебных планов подготовки специалистов по специальности «Фармация» показал, что с первых лет существования университета и до настоящего времени большое внимание уделялось как изучению теоретических дисциплин, так и практике, становление и развитие которой связано с социально-экономическими изменениями в стране, требованиями практической составляющей охраны здоровья к качественной подготовке специалистов, развитием фармации и высшего учебного заведения.

Ключевые слова: фармация; учебная практика; производственная практика; история развития практики; учебные планы.

Постанова проблеми. Інтеграція України зі світовим економічним простором, динамічний розвиток фармацевтичного сектора системи охорони здоров'я, високі вимоги до професійної діяльності і рівня підготовки фахівців зумовлюють необхідність об'єктивного та поглибленого дослідження вітчизняного досвіду організації навчальної та виробничої практики протягом минулих років, пошук найбільш оптимальних шляхів запровадження кращих надбань у навчальний процес вищого навчального закладу (ВНЗ), прогнозування можливих тенденцій розвитку системи підготовки кадрів для фармачії. Тому проблема становлення і розвитку навчальної та виробничої практики, а також аналіз історичних передумов її організації в умовах сьогодення набувають актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історичним аспектам розвитку і становлення фармачії, фармацевтичної освіти, а також Національного фармацевтичного університету, як найстарішого вищого навчального закладу з підготовки фахівців фармацевтичного профілю у ХХ–ХХІ ст., присвячено низку публікацій науковців і освітян [1-5]. Проте немає цілісного дослідження, в якому систематизовані та узагальнені відомості про навчальну та виробничу практику фахівців фармачії в історичному аспекті.

Формулювання цілей статті. З огляду на вищезазначене метою роботи стало дослідження та історичний аналіз становлення, розвитку й особливостей організації навчальної та виробничої практики фахівців фармачії у Національному фармацевтичному університеті (НФаУ) на різних етапах свого історичного розвитку. Були використані

методи наукового аналізу, зокрема узагальнення, порівняння, контент-аналізу, історичний та ретроспективний.

Для досягнення мети дослідження нами сформульовано головні завдання:

- здійснити ретроспективний аналіз навчальних планів підготовки фахівців за спеціальністю «Фармация» за період 1921–2017 рр., вивчити нормативно-правові акти (НПА), які регламентують питання організації та проведення практики;
- визначити послідовність уведення видів практики у навчальні плани та динаміку її загальної тривалості протягом досліджуваного періоду;
- провести аналіз взаємодії НФаУ з базами практики на різних етапах його розвитку, а також визначити історичні періоди організації практики.

Викладення основного матеріалу дослідження. Практика студентів є невід'ємною складовою процесу підготовки спеціалістів для фармацевтичного сектора системи охорони здоров'я, що має на меті формування та розвиток у студентів на базі одержаних знань, професійних умінь і навичок прийняття самостійних рішень в умовах конкретного виробництва або іншої діяльності, оволодіння сучасними методами, формами організації та знаряддями праці майбутньої спеціальності [6].

Становлення і розвиток навчальної та виробничої практики має глибокі історичні корені. Хронологічні межі дослідження охоплюють період 1921–2017 рр., нижня межа якого зумовлена роком заснування Харківського хіміко-фармацевтичного інституту (ХХФІ). Головним завданням колективу викладачів і співробітників протягом усіх років

Таблиця 1

ПЕРЕЛІК ВИДІВ ПРАКТИКИ У НАВЧАЛЬНОМУ ПЛАНІ ПІДГОТОВКИ ПРОВІЗОРІВ (1955 р.)

Курс	Вид практики	Семестр	Тривалість практики, тиж.	Частка у загальному обсязі практики, %
3	Навчальна з фармакогнозії	6	3,5	12,7
5	Навчальна з технології галенових препаратів	10	3,5	12,7
4	Виробнича з технології ліків	8	10	36,3
5	Виробнича з фармацевтичного аналізу	10	3,5	12,7
5	Виробнича з організації фармацевтичної справи	10	7	25,4

була підготовка спеціалістів, здатних до самостійної практичної роботи в галузі фармації і суміжних сферах хімічної промисловості, керівних кадрів для аптек, контрольно-аналітичних лабораторій і галеново-фармацевтичних підприємств [3].

Із самого початку заснування ХХФІ велика увага приділялась як теоретичним курсам, так і виробничій практиці. Так у 20-і роки ХХ ст. їй відводилося по 16 тижнів на I і II курсах, у 30-ті роки термін проходження практики зменшився і становив по 8 тижнів на рік на III і IV курсах. Слід зазначити, що в історичних джерелах відсутні дані про види практики у цей період. Бази практики розташовувалися переважно в м. Харкові та Харківській області. Після Постанови ЦВК СРСР від 19 вересня 1932 року «Про навчальні програми і режим у вищій школі і технікумах» географію баз практики було значно розширено, а для ВНЗ з'явилась можливість залучати до співпраці аптеки і фармацевтичні підприємства Харківської, Полтавської, Сумської, Луганської і Донецької областей, що дозволило обирати для виробничої практики кращі підприємства і наблизити студентів до умов їх майбутньої роботи. У довоєнний період практику пройшли 1379 майбутніх провізорів [1].

У роки Другої світової війни широкого застосування набули лікарські засоби (ЛЗ), що виготовлені на основі рослинної лікарської сировини. Враховуючи потребу в рослинних ЛЗ, Всесоюзний комітет у справах вищої школи Раднаркому СРСР у 1944 р. вніс зміни у навчальний план підготовки фахівців за спеціальністю «Фармація», в якому було передбачено 2 виробничих практики з фармакогнозії тривалістю 4 тижні

на II і III курсах, а також виробнича практика з технології лікарських форм і галенових препаратів на галенових заводах і в аналітичних лабораторіях на III і IV курсах тривалістю 5 і 14 тижнів відповідно [7].

Ключовим періодом у розвитку практики став початок 1950-х років. У цей період навчальними планами Харківського фармацевтичного інституту (ХФІ) чітко визначені види практики, їх тривалість і послідовність проведення. Сучасна класифікація видів практики практично відповідає переліку практик станом на 1995 р. Так, у 1955 р. [8] студенти проходили 2 навчальні та 3 виробничі практики загальною тривалістю 27,5 тижнів, перелік яких наведено у табл. 1.

Як свідчать результати проведеного аналізу, у 1960-1970 рр. удосконалювались форми і методи викладання в ХФІ, коригувались навчальні плани і програми, збільшилась кількість практик (до 7) та загальна її тривалість (до 29 тижнів). Так, у 1965 р. до навчального процесу уведено *навчальну практику з ботаніки* (1 курс, 2 семестр), що створювала потужну основу для вивчення в подальшому курсу фармакогнозії і проходження практики з фармакогнозії (3 курс, 6 семестр), і *пропедевтичну практику з організації фармацевтичної справи* (1 курс, 2 семестр) й *аптечної технології ліків* (2 курс, 4 семестр), які передбачали роботу студента на робочому місці фасувальника та помічника асистента і були підготовчим етапом для проходження виробничої практики в аптеках на старших курсах (4 курс, 8 семестр і 5 курс, 9 семестр) [9]. Нові види практики сприяли кращому засвоєнню навчального матеріалу, розвивали спостережливість, наукове мислення, розширювали кругозір у студентів.

Надаючи великого значення практичній підготовці молодих фахівців, на підставі Постанови ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР від 3.09.1966 р. № 729, Міністерство вищої і середньої спеціальної освіти СРСР наказом № 444 від 30 травня 1968 року затвердило перше Положення про практику студентів вузів (далі – Положення), яке поширювалось на всі ВНЗ і визначало загальні питання організації, проведення і підведення підсумків усіх видів практики [10]. Особливості організації практики для студентів медичних (фармацевтичних) ВНЗ були враховані в Інструкції, розробленій Міністерством охорони здоров'я СРСР [11], а зміст і послідовність практики визначались програмами та методичними вказівками з навчальної та виробничої практики для студентів фармацевтичних ВНЗ, розробленими Центральним методичним кабінетом з вищої медичної освіти МОЗ СРСР [9, 12]. Бази практики (аптеки, фармацевтичні підприємства, лісові господарства, зональні дослідні станції) закріплювались за інститутом наказами Міністерства охорони здоров'я УРСР, Міністерства медичної промисловості та Міністерства вищої та середньої спеціальної освіти СРСР терміном на 5 років у порядку, визначеному законодавством [13].

Головне аптечне управління МОЗ УРСР й обласні аптечні управління (ОблАПТУ) як бази практики надавали кращі аптеки, передові за виробничими показниками, з відповідними приміщеннями, сучасним обладнанням і укомплектованістю штатами висококваліфікованих кадрів, що були передовиками виробництва, переможцями конкурсів «Кращий з професії», мали виробничий стаж не менше 5 років і досвід керівництва практикантами. Водночас глибше придивлятися до життя колективу студентам допомагала практика з громадсько-політичної та ідейно-виховної роботи, включена до виробничої практики з 1970 р., під час якої студенти вивчали роботу громадських організацій, брали участь у підготовці зборів колективу, читали лекції.

Для методичного керівництва і контролю за ходом практики профільні кафедри – фармакогнозії, технології ліків, організації та економіки фармації і фармацевтичної хімії – виділяли досвідчених викладачів, які

безпосередньо на робочих місцях перевіряли виконання вимог програм і методичних вказівок як студентами, так і керівниками практики від баз. Викладачі кафедр приділяли велику увагу наставництву, закріпленню студента за певним керівником від аптеки на весь строк практики. Підсумки практики підводились, як правило, на базі практики шляхом співбесіди викладача з практикантом у присутності представників аптеки, заводу. Диференційовані заліки з практики приймалися на робочих місцях з обов'язковою практичною частиною, наприклад, виготовленням 1-2 ліків за індивідуальними рецептами, що надходили до аптеки (практика з аптечної технології ліків) [14, 15].

Із 1969 р. шляхом паспортизації баз практики інститутом започаткований суворий облік базових підприємств. Із метою визначення кількості студентів-практикантів на наступний рік щорічно здійснювалась оцінка баз практики. Відмінною рисою цього етапу підготовки молодих фахівців є залучення до професійної підготовки і виховання студентів широкого кола практичних працівників, що вимагало старанного добору баз практики та систематичної роботи з їх працівниками.

У 1980-і роки виникла необхідність поглиблення медичних знань у складі фармацевтичної освіти, що обумовило збільшення обсягу медико-біологічних дисциплін у навчальному плані підготовки спеціалістів. Враховуючи потреби часу, ХФІ першим у СРСР у 1981 р. перейшов на новий навчальний план, а у подальшому на базі ХФІ було створено першу клінічну кафедру, *уведено медичну ознайомчу практику (1983 р.)*. Практика проходила в лікувально-профілактичних установах (ЛПУ), під час якої студенти знайомилися з роботою і структурною організацією ЛПУ, зберіганням і використанням ліків у відділеннях, а також закріплювали уміння й навички, одержані при вивченні першої долікарської допомоги на клінічних та інших кафедрах медико-біологічного профілю: анатомії, фізіології, патології, мікробіології, біохімії, фармакології, пов'язаних із виконанням різних маніпуляцій з догляду та лікування хворих [16].

Із метою удосконалення організації практики та підвищення її якості у 1982 р. на базі

ХФІ була проведена Республіканська навчально-методична конференція з організації виробничої практики студентів фармацевтичних вузів і факультетів, в якій брали участь представники МОЗ УРСР, Головного аптечного управління, Фармацевтичного журналу; у 1983 р. у м. Запоріжжі – Всесоюзна нарада з подальшого поліпшення практичної підготовки студентів медичних і фармацевтичних ВНЗ країни [17]. У 1984 р. співробітниками ХФІ підготовлений перший методичний документ, що містив єдині уніфіковані вимоги до практики студентів – «Наскрізна програма з виробничої практики», схвалена Запорізьким і Львівським фармацевтичними факультетами та методичним кабінетом МОЗ УРСР і рекомендована для впровадження в інші виші країни. У 1984 р. відбувся перший безвалютний студентський обмін НФаУ з фармацевтичним факультетом університету в Градець-Кралові (Чехословаччина), пізніше з Медичною академією Білостока (Польща), Софійською медичною академією (Болгарія), Улан-Баторським медичним університетом (Монголія), Хошимінським медичним інститутом (В'єтнам).

Характерною рисою цього періоду організації практики майбутніх фахівців фармації стала поява нових баз навчальної практики із заводської технології ліків, закріплених Міністерством медичної промисловості СРСР на 5 років (1980-1985 рр.): Київське виробниче хіміко-фармацевтичне об'єднання «Дарниця» (50 місць), Виробниче хіміко-фармацевтичне об'єднання «Олайнфарм», м. Рига (60 місць), Ленінградське виробниче хіміко-фармацевтичне об'єднання «Октябрь» (30 місць), Горьківський хіміко-фармацевтичний завод (30 місць), Львівський хіміко-фармацевтичний завод (30 місць), Одеське виробниче хіміко-фармацевтичне об'єднання «Біостимулятор» (30 місць), Харківське виробниче хіміко-фармацевтичне об'єднання «Здоров'я» (150 місць), Дослідний завод ВНДІХТЛЗ (50 місць), Харківський хіміко-фармацевтичний завод «Червона Зірка» (30 місць) [18].

Відповідно до наказів МОЗ УРСР стан навчальної та виробничої практики ХФІ перевірявся представниками Міністерства охорони здоров'я, викладачами Запорізького медичного інституту, П'ятигорського

фармацевтичного інституту та іншими вишами Радянського Союзу. Водночас представники ХФІ виконували перевірку практики інших вишів, що давало можливість познайомитися з досвідом роботи з організації та проведення практики, перейняти краще і запровадити у своєму виші.

Розвиток ринкових відносин в Україні, запровадження різних форм підприємницької діяльності в аптечній мережі та хіміко-фармацевтичній промисловості, створення служб маркетингу та розвиток його функцій викликали необхідність уведення у навчальні плани дисципліни «Менеджмент і маркетинг у фармації» і *виробничої практики з менеджменту та маркетингу у фармації (1992 р.)*. За вимогами до професійної діяльності провізора загального профілю у навчальний план УкрФа уведено дисципліну «Клінічна фармація» і *навчальну практику з клінічної фармації (1999 р.)*, що мала на меті закріпити отримані студентами теоретичні знання з клінічної фармації, набути практичних навичок і умінь використовувати їх у процесі здійснення фармацевтичної опіки відвідувачів аптеки [19].

Отже, відповідно до результатів дослідження навчальних планів підготовки фахівців за спеціальністю «Фармація» у період 1921-2017 рр. нами визначено послідовність уведення різних видів практики у навчальний процес у хронологічному порядку (табл. 2).

Основний перелік видів практик протягом наступних років (1999-2017 рр.) зберігся [20], проте відбулися зміни щодо їх змісту й обсягу, форм її організації. Так, у 2009 р. була змінена форма організації навчальної практики з клінічної фармації на виробничу практику з клінічної фармації (5 курс), перейменована виробнича практика з фармацевтичного аналізу на виробничу практику з фармацевтичної хімії (5 курс), збільшена загальна тривалість практики з 21 до 24 тижнів, виключена практика зі спеціалізації (уведена у 1995 р.). У 2010 р. навчальну польову практику з ботаніки перейменовано на навчальну польову практику з фармацевтичної ботаніки; у 2015 р. запроваджена нова форма організації навчальної практики з ОЕФ та пропедевтичної з АТЛ (1 курс) – практичні заняття в умовах майбутнього

Таблиця 2

**АНАЛІЗ ПОСЛІДОВНОСТІ УВЕДЕННЯ ПРАКТИКИ У НАВЧАЛЬНІ ПЛАНИ
ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ «ФАРМАЦІЯ»**

Сучасна назва практики	Рік уведення у навчальний план / за сучасною назвою
Виробнича практика з аптечної технології ліків	1921/1968
Виробнича практика з організації та економіки фармації	1921/1973
Навчальна практика з промислової технології лікарських засобів	1921/2008
Виробнича практика з фармацевтичної хімії	1921/2009
Навчальна практика з фармакогнозії	1944/1952
Навчальна польова практика з фармацевтичної ботаніки	1965/2010
Вступ у фармацію: практичні заняття в аптеці з аптечної технології ліків	1965/2015
Вступ у фармацію: практичні заняття в аптеці з організації та економіки фармації	1965/2015
Ознайомча медична практика	1983
Виробнича практика з менеджменту і маркетингу у фармації	1992
Виробнича практика з клінічної фармації	1999/2009

місця роботи під безпосереднім керівництвом викладача кафедри, під час проведення яких активно залучаються працівники практичної фармації [21].

Наступним етапом нашого дослідження стало визначення історичних періодів організації навчальної та виробничої практики, а також основних чинників, що вплинули на їх розвиток.

Так, нами встановлено 5 основних періодів становлення та розвитку навчально-виробничих практик у НФаУ, а саме:

Перший період – *організаційно-методичного становлення (1921-1970 рр.)* – характеризується залученням баз практики інших областей (1930-і рр.), визначенням структури практики (1950-і рр.), створенням першого Положення про практику (1968 р.). У цей період уведено паспортизацію галузевих підприємств як баз практики (з 1969 р.), визначено Порядок закріплення баз практики за ВНЗ терміном на 5 років (із 1969 р.); сформовано багаторівневу ефективну систему організації практики (ВНЗ – ОблАПТУ – ГАПТУ – МОЗ УРСР), залучено до керівництва практикою широке коло практичних працівників.

Другий період – *активного розвитку (1970-1991 рр.)* – визначений проведенням Першої підсумкової конференції з практики (1971 р.), проведенням на базі ХФІ Першої республіканської навчально-методичної конференції з практики (1982 р.), Всесоюзної

наради з подальшого поліпшення практичної підготовки студентів медичних і фармацевтичних ВНЗ країни у м. Запоріжжі (1983 р.), уведенням посади завідувача виробничої практики (1969 р.). Також фахівцями ХФІ розроблено першу Наскрізню програму практики (1984 р.), організовано перший безвалютний студентський обмін (1984 р.).

Третій період – *адаптації до ринкової економіки (1991-2003 рр.)* – відмічений зменшенням загального терміну практики; ускладненням відносин із базами практики, заснуванням ботанічного саду як бази практики (1992 р.), створенням навчально-науково-виробничого центру (1994 р.). У цей період підготовлено чинні НПА з практики: Положення про практику (1993 р.), Інструкції про практику (1995 р.).

У четвертий період – *удосконалення системи організації (2003-2011 рр.)* – розроблено й упроваджено програми практики за кредитно-модульною системою організації навчального процесу (2005 р.), у НФаУ уведено посаду помічника першого проректора з практичної підготовки студентів (2003 р.), розпочато процес формування нових відносин з базами практики на засадах соціального партнерства, збільшено загальний термін практики (2009 р.), упроваджено низку науково-практичних заходів, активізовано процес проходження практики за кордоном.

Сучасний період розвитку практики нами визначено як *період партнерських зв'язків*

з базами практики (2011-2017 рр.). За цей час у НФаУ створено підрозділ сприяння працевлаштуванню, Раду роботодавців (2016 р.), розширено участь роботодавців у підготовці кадрів (2011 р.), проведено Першу науково-практичну конференцію з практики (2014 р.), розроблено НПА за вимогами СУЯ: документована процедура «Зв'язки з базами практики», Положення про практику (2015 р.).

Отже, можна стверджувати, що навчальна та виробнича практика завжди посідала важливе місце в планах підготовки фахівців фармації різних періодів.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Результати ретроспективного аналізу навчальних планів підготовки фахівців за спеціальністю «Фармація» у період 1921-2017 рр. і НПА, що регламентують питання організації та проведення практики, свідчать про те, що процес становлення та розвитку навчальних і виробничих практик у НФаУ відбувався відповідно до соціально-

економічних змін у країні, вимог практичної охорони здоров'я до якості підготовки спеціалістів, стратегій розвитку фармації та вищого навчального закладу.

У ході дослідження визначено послідовність уведення видів практики у навчальні плани та проаналізовано динаміку обсягу практики протягом досліджуваного періоду. На сучасному етапі загальна тривалість практики складає 24 тижні, що відповідає вимогам країн Євросоюзу. Проведений аналіз взаємодії НФаУ з базами практики свідчить про тісний зв'язок із підприємствами галузі та його постійний розвиток.

Визначено п'ять історичних періодів організації практики фахівців фармації: організаційно-методичного становлення (1921-1970 рр.); активного розвитку (1970-1991 рр.); адаптації до ринкової економіки (1991-2003 рр.); удосконалення системи організації практики (2003-2011 р.); партнерських зв'язків з базами практики (2011-2017 рр.).

Конфлікт інтересів: відсутній.

Перелік використаних джерел інформації

1. Історія фармації України / Р. В. Богатирьова [та ін.]. – Х. : Прапор ; УкрФА, 1999. – 800 с.
2. Сятиня, М. Л. Історія фармації : навч. посіб. для ВНЗ / М. Л. Сятиня. – Львів, 2002. – 658 с.
3. Українська фармацевтична академія 1921–1996 / В. П. Черних [та ін.]. – Х. : Основа, 1996. – 464 с.
4. Національний фармацевтичний університет: новітня історія: монографія / НФаУ ; уклад.: В. П. Черних та ін. ; за ред. В. П. Черних. – Х. : Золоті сторінки, 2016. – 568 с.
5. Історичні аспекти розвитку організаційно-економічної освіти і науки / А. С. Немченко, А. А. Котвіцька, І. В. Кубарева, А. В. Волкова // Управління, економіка та забезпечення якості в фармації. – 2012. – № 3. – С. 32–44.
6. Про затвердження Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України [Електронний ресурс] : наказ Міністерства освіти України № 93 від 8 квітня 1993 року. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>.
7. Учебный план института по квалификации «провизор», утвержденный 22 июля 1944 года / ХГФИ ; Министерство здравоохранения УССР. – Харьков.
8. Учебный план по специальности 1905 – фармация от 30 апреля 1955 г. № 87/м / Министерство здравоохранения СССР. – Харьков.
9. Программа и методические указания по производственной практике : для студ. фармац. ин-тов и фармац. фак. мед. ин-тов / МЗ СССР ; ЦМК по высшему медицинскому образованию. – М., 1968. – 40 с.
10. Положение о производственной практике студентов высших учебных заведений : приказ Минвуза СССР от 18 июля 1974 г. № 600 // Бюллетень Министерства высшего и среднего специального образования СССР. – 1975. – № 7. – 14 с.
11. Инструкция об организации и проведении учебной и производственной практики студентов медицинских (фармацевтических) институтов и медицинских факультетов университетов СССР / МЗ СССР. – М., 1977. – 18 с.
12. Программа учебной и производственной практики студентов фармацевтических институтов и фармацевтических факультетов медицинских институтов / МЗ СССР. – М., 1977. – 54 с.
13. О порядке закрепления за высшими учебными заведениями производственных объединений (комбинатов), предприятий, организаций и учреждений в качестве баз производственной практики студентов на 1981–1985 гг. 6 приказ Министерства высшего и среднего специального образования СССР от 3 января 1979 г. – М., 1979. – 8 с.

14. Дудка, А. П. Організація виробничої практики у фармацевтичних вузах / А. П. Дудка // Фармац. журн. – 1974. – № 6. – С. 10–14.
15. Школьна, О. Н. Досвід організації практики у Харківському фармацевтичному інституті / О. Н. Школьна, Н. І. Брильова // Фармац. журн. – 1981. – № 3. – С. 8–11.
16. Наскрізна програма навчальної і виробничої практики студентів вищих навчальних закладів фармацевтичного спрямування / МОЗ України; УкрФА. – Х., 1995. – 40 с.
17. Рекомендации Всесоюзного совещания по дальнейшему улучшению практической подготовки студентов медицинских и фармацевтических вузов страны : проект от 11–12 октября 1983 г. – Запорожье, 1983. – 12 с.
18. О закреплении за высшими и средними специальными учебными заведениями предприятий, учреждений и организаций Министерства медицинской промышленности в качестве баз производственной практики студентов и учащихся на 1981–1985 годы : приказ от 30 июня 1980 г. / Министерство медицинской промышленности; Министерство высшего и среднего специального образования СССР. – М., 1980. – 52 с.
19. Практична підготовка в Національній фармацевтичній академії України / В. П. Черних, І. А. Зупанець, В. А. Георгіянц та ін.; за ред. В. П. Черних. – Х.: Вид-во НФаУ, 2000. – 142 с.
20. Барковська, О. Я. Структура та зміст практичної підготовки студентів спеціальності «Фармація» / О. Я. Барковська, С. В. Огарь // Фармацевтичний часопис. – 2013. – Вип. 4. – С. 125–130.
21. Немченко, А. С. Роль дисципліни «Вступ у фармацію. Практичні заняття в аптеці з ОЕФ» у професійній підготовці майбутніх провізорів / А. С. Немченко, С. Г. Калайчева, О. Я. Барковська // Актуальні питання практичної підготовки студентів НФаУ в Україні та за кордоном : матеріали наук.-практ. конф. з практики студентів НФаУ та коледжу НФаУ, м. Харків, 14 квіт. 2016 р. – Х., 2016. – С. 48–50.

References

1. Bogatyrova, R. V. et al. (1999). *Istoriia farmatsii Ukrainy*. Kharkiv: Prapor, UkrFa.
2. Siatynia, M. L. (2002). *Istoriia farmatsii*. Lviv.
3. Chernykh, V.P., Zupanets, I. A., Mnushko, Z. M., Tykhonov, O. I., Bezuhlyi, P. O., Ohar, S. V. et al. (1996). *Ukrainska farmatsevtichna akademiia 1921–1996*. Kharkiv: Osnova.
4. Chernykh, V. P. (Ed.). (2016). *Natsionalnyi farmatsevtichnyi universytet: novitnia istoriia*. Kharkiv: Zoloti storinky.
5. Nemchenko, A. S., Kotvitska, A. A., Kubareva, I. V., Volkova, A. V. (2012). Historical aspects of organizational and economic education and science. *Upravlinnâ, ekonomika ta zabezpečennâ âkosti v farmacii*, 3, 32–44.
6. Nakaz Ministerstva osvity Ukrainy vid 8 kvitnia 1993 No. 93. "Pro zatverdzhennia Polozhennia pro provedennia praktyky studentiv vyshchikh navchalnykh zakladiv Ukrainy". Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua>
7. KhGFI, Ministerstvo zdravookhraneniia USSR. (1944). *Uchebnyi plan instituta po kvalifikatsii "provizor"*. Kharkov.
8. Ministerstvo zdravookhraneniia SSSR. (1955). *Uchebnyi plan po spetsialnosti 1905 – farmatciia № 87/m*. Kharkov.
9. MZ SSSR, TсMK po vysshemu meditsinskomu obrazovaniiu. (1968). *Programma i metodicheskie ukazaniia po proizvodstvennoi praktike*. Moscow.
10. Minvuz SSSR. (1975). Polozhenie o proizvodstvennoi praktike studentov vysshikh uchebnykh zavedenii. Prikaz 1974 July 18 No. 600. *Biulleten Ministerstva vysshego i srednego spetsialnogo obrazovaniia SSSR*, 7, 14.
11. MZ SSSR. (1977). *Instruktsiia ob organizatsii i provedenii uchebnoi i proizvodstvennoi praktiki studentov meditsinskikh (farmatsevticheskikh) institutov i meditsinskikh fakultetov universitetov SSSR*. Moscow.
12. MZ SSSR. (1977). *Programma uchebnoi i proizvodstvennoi praktiki studentov farmatsevticheskikh institutov i farmatsevticheskikh fakultetov meditsinskikh institutov*. Moscow.
13. Prikaz Ministerstva vysshego i srednego spetsialnogo obrazovaniia SSSR ot 3 yanvaria 1979 No. 6. "O poriadke zakrepleniia za vysshimi uchebnymi zavedeniami proizvodstvennykh obedinenii (kombinatov), predpriatii, organishchzatsii i uchrezhdenii v kachestve baz proizvodstvennoi praktiki studentov na 1981–1985". Moscow.
14. Dudka, A. P. (1974). *Farmatsevtichnyi zhurnal*, 6, 10–14.
15. Shkolna, O. N., Brylova, N. I. (1981). *Farmatsevtichnyi zhurnal*, 3, 8–11.
16. MOZ Ukrainy, UkrFA. (1995). *Naskrizna prohrama navchalnoi i vyrobnychoi praktyky studentiv vyshchikh navchalnykh zakladiv farmatsevtichnoho spriamuvannia*. Kharkiv.

17. *Rekomendatsii Vsesoiuznogo Soveshchaniia po dalneishemu uluchsheniiu prakticheskoi podgotovki studentov meditsinskikh i farmatsevticheskikh vuzov strany. Proekt 1983 October 11–12.* (1983). Zaporozhe.
18. Prikaz Ministerstva meditsinskoï promyshlennosti, Ministerstvo vysshego i srednego spetsialnogo obrazovaniia SSSR ot 30 iunია 1980 "O zakreplenii za vysshimi i srednimi spetsialnymi uchebnymi zavedeniiami predpriatii, uchrezhdenii i organizatsii Ministerstva meditsinskoï promyshlennosti v kachestve baz proizvodstvennoi praktiki studentov i uchashchikhsia na 1981–1985 gody". Moscow.
19. Chernykh, V. P., Zupanets, I. A., Heorhiants, V. A. et al. (2000). *Praktychna pidhotovka v Natsionalnii farmatsevtichnii akademii Ukrainy.* Kharkiv: Vyd–vo NFaU.
20. Barkovska, O. Ya., Ohar, S. V. (2013). *Farmatsevtichnyi chasopys, 4,* 125–130.
21. Nemchenko, A. S., Kalaiчева, S. H., Barkovska, O. Ya. (2016). Proceedings from Aktualni pytannia praktychnoi pidhotovky studentiv NFaU v Ukraini ta za kordonom: *Materialy naukovo–praktychnoi konferentsii z praktyky studentiv NFaU ta koledzhu NFaU (2016 April 14).* (pp. 48–50). Kharkiv.

Відомості про авторів:

Котвицька А. А., доктор фармацевтичних наук, професор, в. о. ректора, Національний фармацевтичний університет (<http://orcid.org/0000-0002-6650-1583>). E-mail: alla_kotvitska@ukr.net

Барковська О. Я., асистент кафедри організації та економіки фармації, Національний фармацевтичний університет (<http://orcid.org/0000-0003-2673-1226>). E-mail: barroksa@gmail.com

Гавриш Н. Б., кандидат наук із соціальних комунікацій, асистент кафедри соціальної фармації, Національний фармацевтичний університет (<http://orcid.org/0000-0003-4827-8434>). E-mail: okilus05@gmail.com

Огарь С. В., кандидат фармацевтичних наук, доцент кафедри загальної фармації та безпеки ліків Інституту підвищення кваліфікації спеціалістів фармації, Національний фармацевтичний університет (<http://orcid.org/0000-0003-1744-951X>). E-mail: ogarsvetlana89@gmail.com

Information about authors:

Kotvitska A., Doctor of Pharmacy (Dr. habil.), professor, Acting Rector, National University of Pharmacy (<http://orcid.org/0000-0002-6650-1583>). E-mail: alla_kotvitska@ukr.net

Barkovska O., teaching assistant of the Department of Organization and Economy of Pharmacy, National University of Pharmacy (<http://orcid.org/0000-0003-2673-1226>). E-mail: barroksa@gmail.com

Havrysh N., Candidate of Science in Social Communications (PhD), assistant of the Department of Social Pharmacy, National University of Pharmacy (<http://orcid.org/0000-0003-4827-8434>). E-mail: okilus05@gmail.com

Ohar S., Candidate of Pharmacy (PhD), associate professor of the Department of General Pharmacy and Drug Safety, Institute for Continuing Education of Pharmacy Professionals at the National University of Pharmacy (<http://orcid.org/0000-0003-1744-951X>). E-mail: ogarsvetlana89@gmail.com

Сведения об авторах:

Котвицкая А. А., доктор фармацевтических наук, профессор, и. о. ректора, Национальный фармацевтический университет (<http://orcid.org/0000-0002-6650-1583>). E-mail: alla_kotvitska@ukr.net

Барковская О. Я., ассистент кафедры организации и экономики фармации, Национальный фармацевтический университет (<http://orcid.org/0000-0003-2673-1226>). E-mail: barroksa@gmail.com

Гавриш Н. Б., кандидат наук по социальным коммуникациям, ассистент кафедры социальной фармации, Национальный фармацевтический университет (<http://orcid.org/0000-0003-4827-8434>). E-mail: okilus05@gmail.com

Огарь С. В., кандидат фармацевтических наук, доцент кафедры общей фармации и безопасности лекарств Института повышения квалификации специалистов фармации, Национальный фармацевтический университет (<http://orcid.org/0000-0003-1744-951X>). E-mail: ogarsvetlana89@gmail.com

Надійшла до редакції 18.10.2017 р.